

Çocukluk Dönemi Din Eğitimi Konulu Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (İçerik Analizi)

Examining Postgraduate Theses on Childhood Religious Education in Terms of Various Variables (Content Analysis)

• İrfan SEVİNÇ^a

^aHitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Çorum, Türkiye

Received: 17.01.2023
Received in revised form: 13.02.2023
Accepted: 13.02.2023
Available online: 10.03.2023

Correspondence:
İrfan SEVİNÇ
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
Çorum, Türkiye
irfansevinc@gmail.com

ÖZ Günümüzde İlahiyat Fakültesi sayısındaki artışa bağlı olarak, bilimsel faaliyetler de artmıştır. Bu artış olumlu olmakla birlikte yapılan bu çalışmalara araştırmacıların ulaşabilmesi ve araştırmacılar arasında koordinasyon ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bir alanda yapılan çalışmalar hakkında zaman zaman bibliyografya çalışmaları yapılması ve çalışmaların belli düzeylerde envanterinin çıkarılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, din eğitimi anabilim dalında yapılan çocukluk dönemi konulu lisansüstü çalışmaların içerik yönünden incelenmesini amaçlayan betimsel türde bir araştırmadır. Çalışmamızda konuyla ilgili tezleri belirlemek amacıyla literatür taraması ve doküman incelemesi, belirlenen tezleri kendi içerisinde amaca yönelik olarak çeşitli değişkenler açısından incelemek için de içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmada araştırma soruları doğrultusunda araştırma kategorileri oluşturulmuştur. Araştırmaya veri sağlanan çalışmalar YÖK tez merkezinin resmi internet sayfasında erişime açık tezlerden üretilmiştir. Verilere 01.10.2022-15.10.2022 tarihleri arasında ulaşılmıştır. Çalışmaya konu edilen 51 adet tezin 41 tanesi yüksek lisans, 10 tanesi doktora tezidir. Çalışmaların 12 tanesinin nicel, 39 tanesinin nitel yöntemle hazırlanmıştır. Çalışmaların büyük çoğunluğunun 2011 ve sonrasında gerçekleştiği görülmektedir. Tezlerde toplamda 243 anahtar kavrama yer verildiği, birden fazla tekrar eden anahtar kavram sayısı 112, bir defa tekrar eden sayısı 131, "din eğitimi" ve "aile" kavramları ise en fazla tekrar edilen kavramlardır. Çalışmalarda kullanılan yöntemlerde ise nitel yöntemin daha ağırlıklı olduğu, karma yöntemin ise hiç kullanılmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi; çocukluk dönemi din eğitimi; lisansüstü tezler; içerik analizi

ABSTRACT Today, depending on the increase in the number of Theology Faculty, scientific activities have also increased. Although this increase is positive, it also reveals the need for researchers to reach these studies and to coordinate among researchers. For this reason, it is important to carry out bibliography studies from time to time about the studies carried out in a field and to make an inventory of the studies at certain levels. In this context, our study is a descriptive study aiming to examine the content of postgraduate studies on childhood in the department of religious education. In our study, literature review and document analysis were used to determine the theses related to the subject, and content analysis technique was used to examine the determined theses in terms of various variables. In the study, research categories were created in line with the research questions. The studies that provided data for the research were produced from the theses available on the official website of the YÖK thesis center. The data were accessed between 01.10.2022 and 15.10.2022. Of the 51 theses that are the subject of the study, 41 of them are master's and 10 of them are doctoral theses. 12 of the studies were prepared by quantitative method and 39 of them were prepared by qualitative method. It is seen that the majority of the studies were carried out in 2011 and later. A total of 243 key concepts are included in the theses, the number of key concepts repeated more than once is 112, the number repeated once is 131, and the concepts of "religious education" and "family" are the most repeated concepts. In the methods used in the studies, it is seen that the qualitative method is more dominant and the mixed method is not used at all.

Keywords: Religious education; childhood religious education; postgraduate studies; content analysis

EXTENDED ABSTRACT

Religious Education, as a scientific discipline, has a wide range of research. In this general framework, the Science of Religious Education; It investigates the teachability of religion and why, where and with which tools and materials it can be taught by researching the realities of religious education at home, at school and in society. It is known that scientific researches make a great contribution to the related field and play a role in shaping the education-teaching process. Although the increase in the number of scientific studies in a field is positive, the increase in scientific activities due to the increase in the number of Faculty of Theology brings up some problems in this regard. The need for coordination among researchers in conducting scientific studies and the easy accessibility of the studies by the relevant people can be given as examples. In order to achieve these, it is necessary to carry out bibliographic studies related to the studies in the field and to create an inventory of the studies at certain levels. In this context, our study is a descriptive study that aims to reveal the latest status of postgraduate studies on childhood religious education, which is a part of the research areas of religious education, and to examine these studies in terms of various variables. Scanning design is generally used in descriptive research. In our study, literature review and document analysis were used to determine the theses related to the subject, and content analysis technique was used to examine the determined theses in terms of various variables. In the content analysis technique, the repeated statements in a document are coded within certain standards, converted into smaller content categories and summarized in a systematic way. In the study, the research categories are in line with the research questions; type of research, method, date of preparation, data collection tools, analysis techniques, key concepts, university and department, theoretical or field study, choice of field study from Turkey or abroad, gender of the researcher. The studies that provided data for the research were produced from the theses that can be accessed from the official website of the YÖK thesis center. The data were accessed between 01.10.2022 and 15.10.2022. The total number of theses subject to the study is 51, 41 of which are master's and 10 doctoral theses. It is seen that 12 of the studies were prepared by quantitative method and 39 of them were prepared by qualitative method. Again, 24 of the studies were theoretical and 27 of them were conducted as field studies. According to the date of preparation, it is seen that there was no study on the subject in and before 2000, and a total of eight (16%) remaining 43 studies (84%) were conducted in 2011 and after. As a data collection technique in research, mostly literature review, questionnaire, interview; Interpretation, frequency analysis and content analysis have been the most used techniques in data analysis. It is seen that the most repeated key concept in the studies within the scope of the research is religious education, followed by the concepts of family, religion, education, values education, child and pre-school education, respectively. As the important results reached in the study, it is seen that there was no study on childhood religious education before 2000, there were few studies between 2001-2010 and the studies were mostly done after 2011. It is seen that the qualitative method is used more in the studies and the mixed method is not used at all.

Din eğitiminin uygulama olarak geçmişi insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışı ve din eğitimi faaliyetlerinin bilimsel olarak ele alındığı çalışmalar son yüzyılda yapılmaya başlanmıştır.¹ Zira “dinin öğretimini yapmak ayrı şey, bunun kime, nasıl, ne amaçla, hangi düzeyde öğretileceğini araştırmak, bu konuda teoriler geliştirmek, onları denemek ve uygulamak ayrı şeydir.”² Bütün bunlar din eğitimi biliminin ilgi alanına girmektedir. Türkiye’de din eğitimi bilimi alanında yapılan bilimsel çalışmalar ise Batı dünyasına göre biraz daha yeni olup, yaklaşık 40 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Ancak Türkiye’de yeni başlamasına rağmen bilimsel disiplin olma yönünde oldukça hızlı denilebilecek bir ilerleme kaydedildiğini söylemek mümkündür.

Ülkemizde din eğitimi ile ilgili bilimsel çalışmalar daha eski tarihlere dayanmakla birlikte bu çalışmaların resmi başlangıcı olarak Din Eğitimi Anabilim Dalının kuruluşu kabul edilmektedir. Ancak ilahiyat fakültelerinde din eğitiminin bilimsel bir disiplin olarak yer alması diğer ilahiyat alanlarına göre biraz gecikmeli olmuştur.³ Nitekim Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1980 yılında ilk olarak “Din Eğitimi Kürsüsü” adıyla kurulmasıyla din eğitimi bağımsız bir bilimsel disiplin olarak kabul edilmiş ve

¹ A. J. William Myers, “The Content of Religious Education”, *The Journal of Religion*, 1925, c. 5, sy. 3, s.277; Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi, Model, Strateji, Yöntem, Teknikler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009.

² Nurullah Altaş, *Din Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2022, s. 61.

³ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1998; Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2002.

lisansüstü çalışmalar başlatılmıştır.⁴ 20 Temmuz 1982 tarihinde yükseköğretim kurumlarının 1981 Reformu çerçevesinde yeniden teşkilatlanması sonucu tüm yükseköğrenim kurumları üniversite çatısı altında birleştirilmiştir. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kurulmuş olan yüksek İslam enstitüleri de üniversitelere bağlanarak fakülte haline dönüştürülmüş,⁵ bütün ilahiyat fakültelerinde "Din Eğitimi Anabilim Dalı" bağımsız bir bilim dalı olmuş,⁶ böylece diğer ilahiyat alanlarının yanı sıra Din Eğitimi Bilimi alanında da bilimsel çalışma yapılan kurum sayısı ve imkânları artmıştır.⁷

Herhangi bir araştırma sahasının bilim olarak kabul görebilmesi için "kendine özgü bir araştırma sahasının olması, bilimsel yöntemlerle bilgi üretmesi ve belli yöntem ve tekniklerle bilgi toplaması gibi özelliklere sahip olması gerekir. Din Eğitimi de bu özellikleri taşıyan bilimsel bir disiplindir"⁸ ve oldukça kapsamlı bir araştırma sahasına sahiptir. Din eğitimi ve öğretiminin yapıldığı tüm alanlar geçmiş, bugünü ve geleceği ile ve öğrenme ve öğretme aşamalarında yer alan bütün elemanlarıyla bu alan kapsamındadır.

Din eğitimi biliminin araştırma alanları çok genel anlamda din eğitimi ile ilgili gerçeklerdir. Yani din eğitimi biliminin araştırma alanları ifadesinin dinî eğitiminin söz konusu olduğu her alanı kapsadığını söylemek mümkündür. Bu genel çerçeve içerisinde örnek verilecek olursa Din Eğitimi Bilimi okulda, evde, ibadethanede ve çevrede var alan din eğitimi gerçekliklerini araştırma konusu yaparak, dinin öğretilirliği ve "niçin, nasıl, nerede, hangi araç ve gereçlerle öğretilbileceğini araştırır."⁹

Din eğitimi biliminin araştırma alanları mekân, zaman, konu, öğreten, öğrenen, kapsam ve tür başlıkları altında incelenebilir. Bunları mekân olarak aile, okul Kur'an kursu; zaman olarak insanın gelişim dönemleri bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik gibi; konu olarak iman, ibadet, dua, ahlak ve değerler; öğreten olarak öğretmen; öğrenen olarak da kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı tüm insanlar; kapsam olarak dinlerin var olduğu her yerde her zaman; tür olarak formal, informal, örgün, yaygın eğitim şeklinde ele almak mümkündür.¹⁰ Buna göre din eğitimi biliminin insan varlığının bütünü ile ilgilendiği görülmektedir. Zaten "din eğitimi bilimi de Yaratıcıyı, insanın menşei, yeryüzündeki manası ve geleceği ile ilgili bir alan olarak öğretime müsait kılmaya çalışır. Bu amaçla metotlar arar, onları dener ve geliştirir."¹¹

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

"Din eğitimi biliminin teorisi son zamanlarda ortaya çıkmaya başlamasına karşın, bu bilim dalı son derece hızlı bir gelişme göstermiştir. Bir yandan din eğitimi biliminin niteliği, diğer bilimler arasındaki konumu ve onlarla ilişkisi, metodolojisi oluşturulurken bir yandan da din eğitimi uygulamalarının incelenmesi /irdelenmesi çalışmaları sürmektedir."¹²

⁴ Recep Kaymakcan - Bilal Ünsal, "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2004, c. 2, sy. 6, s. 51.

⁵ Komisyon, *Kasım 1981 - Kasım 1988 Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler*, YÖK Yay., Ankara 1988.

⁶ Kaymakcan - Ünsal, "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme", s. 51.

⁷ Bilal Yorulmaz, "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2016, c. 12, sy. 46, s. 42.

⁸ Yıldız Kızılabdullah, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. 2, sy. 1, s. 305.

⁹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 61-63; Cemal Tosun, "Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. 2, sy. s. 300.

¹⁰ Bayram Ali Nazıroğlu, "Din Eğitiminde Temel Kavramlar ve Bilimselleşme", *Din Eğitimi*, ed. İbrahim Turan - Bayram Ali Nazıroğlu, Bilay Yayınları, Ankara, 2020, s. 30.

¹¹ Altaş, *Din Eğitimi*, s. 61; Nurullah Altaş - İsmail Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş, 2004, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 70-71.

¹² Akyürek, *Din Öğretimi, Model, Strateji, Yöntem ve Teknikler*.

Din eğitimi alanına duyulan ilginin artmasıyla birlikte, bu alanda yapılan bilimsel araştırmalar da artış göstermeye başlamıştır. Hangi alanda olursa olsun yapılan bilimsel araştırmaların, alanına büyük katkı sağladığı ve eğitim-öğretim sürecinin biçimlendirilmesinde de rol aldığı göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmalarla ilgili inceleme, değerlendirme ve tasnif çalışmalarının yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.¹³ Çünkü öncelikle alanda yapılan çalışmaların kolay ulaşılabilir olması için bu konu önemlidir.

Alanda ortaya konulan bilimsel araştırmaların özgünlüğü önemlidir. Fakat bununla beraber alanda yapılan bilimsel faaliyetler ve lisansüstü çalışmalar konusunda koordinasyon eksikliğinin olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Alan koordinasyon toplantıları ve sempozyumlarda söz konusu sorunlar ve çözüm önerileri dile getiriliyor olsa da,¹⁴ alandaki bilgi birikimini oluşturan bilimsel çalışmalar ile ilgili bibliyografya çalışmalarının yapılması, çalışmaları dijital ortama aktarma ve güncelleştirme işlemleri her zaman önemini korumaktadır.

Din eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezleri örneğin konu dağılımları, yapıldığı yıllar, kullanılan yöntemler, veri toplama ve analiz teknikleri, kuramsal veya saha çalışmaları olmaları vb. değişkenler açısından inceleyen çalışmaların yapılması ise alandaki mevcut bilgi birikiminin görünür hale getirilmesi ve buradan devam edilerek yapılabilecek yeni çalışmalara yönelik farklı ve yeni düşünce ufukları oluşturulması açısından önemlidir.¹⁵ Bu bağlamda “Din eğitimi anabilim dalında yapılan çocukluk dönemi konulu lisansüstü çalışmaların çeşitli değişkenler açısından dağılımı nasıldır? sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

■ ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tarihin her döneminde farklı şekillerde algılanan, modernleşme ile beraber özel bir çalışma alanı haline gelen çocukluk farklı disiplinler tarafından inceleme konusu olmuştur. Bu konuda Batı toplumu ve ülkemizde birçok araştırma yapılmıştır. Din eğitimi alanında yapılan çalışmalar bu disiplinlerden bir tanesini oluşturmaktadır. Özellikle Gelişim Psikolojisi alanındaki çalışmalar dinî gelişim ve din eğitimi çalışmalarının yolunu açmıştır. Bu anlamda Piaget'nin “bilişsel gelişim kuramı” ile Erikson'un “psikososyal gelişim kuramı”nı temel alan dinî gelişim teorileri ile Kohlberg'in “ahlaki gelişim kuramını” dinî gelişime aktaran çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sadece dinî gelişim ile sınırlı kalmamış günümüze kadar sayı ve nitelik bakımından özellikle erken çocukluk dönemi din eğitimine katkı sağlayan önemli çalışmalar da yapılagelmiştir.¹⁶

Çocukluk dönemi kişinin gelecekteki yaşantısının temellerinin atılması ve karakterinin oluşmaya başladığı dönem olması nedeniyle birey için çok önemlidir. Kişi kendisini yetişkin hayatına hazırlayıcı davranışları önemli derecede çocukluk döneminde öğrenir ve bu öğrenmeler bireyde kalıcı etkiler oluşturur. Kişilik gelişiminin oldukça büyük bir kısmının bireyin yaşantısının ilk 6 yılında gerçekleştiği, kişinin gençlik ve yetişkinlik evrelerindeki dinî inanç, duygu, tutum ve davranışlarının temelini de önemli düzeyde çocukluk evresinde atıldığı ileri sürülmektedir.¹⁷ Bu hususlar çocukluk döneminin bire-

¹³ Betül Özyayın Özkara, “Ulakbim’de Dizinlenen Eğitim Bilimleri Dergilerinde 2017 Yılında Yayımlanan Makalelerin Çözümlemesi”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 2019, c.52, sy. 2, s. 470.

¹⁴ Kızılabdullah, “İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 313.

¹⁵ Kaymakcan - Ünsal, “İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 52.

¹⁶ Cemil Oruç, “Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, içinde *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, Nobel Akademik Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara, 2021, s. 1-3.

¹⁷ Mustafa Köylü, “Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. 45, sy. 2, s. 137.

ğın hayatındaki önemini ortaya koymakla beraber bu dönemde eğitime verilmesi gereken hassasiyete de işaret etmektedir.

Doğumdan ergenliğe kadar geçen süreyi içine alan çocukluk dönemi kendi içinde bebeklik, erken çocukluk ve çocukluk olmak üzere ayrıca üç döneme ayrılmaktadır. Çocuğun din eğitimi söz konusu olduğunda bu dönemlerin her birinin kendine göre fizyolojik, psikolojik, sosyal ve dinî gelişim özellikleri, ahlaki gelişim dönemleri olduğu gibi mekân olarak da çocuğun eğitimi ve sosyalleşme açısından aile ve okul; anne-baba ve aile büyüklerinin, okulda öğretmenin rol modelliği gibi hususlar müstakil araştırma alanları olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında çocukluk dönemi farklı disiplinlerde olabildiği gibi din eğitimi açısından da başlı başına çok geniş bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı çocukluk dönemi din eğitimi konulu lisansüstü tezlerle ilgili mevcut durumu tespit etmek, bu çalışmalara ilişkin içerik analizi yoluyla çeşitli başlıklarda incelemeler yapmaktır. Bu çerçevede, konu edilen lisansüstü çalışmaların yapıldığı yılları ve hangi yıllarda yoğunlaştığı, konu dağılımları ve yapılan çalışmaların en çok hangi konu başlıklarında yoğunlaştığı, kuramsal veya alan araştırması yönüyle de kuramsal çalışmalarla alanda elde edilen bilgi birikiminin daha çok hangi alanlarda saha çalışmalarına dönüştürülerek test edildiği vb. hususların belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu suretle de çalışmamızın, bundan sonra yapılacak çalışmalarda ihtiyaç olarak görülebilecek özgün konu başlıkları, uygun yöntem, bunlar ışığında da kuramsal veya alan araştırması vb. belirlenmesi tercihinde araştırmacılara yardımcı olması bakımından önemli olduğu söylenebilir.

Literatürde önceki yıllarda yapılmış bu tür çalışmalar yer almaktadır. Ancak bir bilimsel alanın bilgi stoğunun güncellenmesi ve araştırmacılara kolaylık sağlanması açısından bu tür çalışmaların zaman zaman yapılması, önemlidir. Ülkemizde son 10 yılda ilahiyat fakültelerinin sayısında görülen ciddi artış bilimsel çalışmalarda da artış anlamına gelebileceğinden bu tür çalışmaların ve çalışmamızın bu bağlamda din eğitimi bilimi literatürüne katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Türkiye’de din eğitimi anabilim dalının kuruluşundan günümüze alanda başta kitap ve makale olmak üzere çeşitli bilimsel yayınlar, lisansüstü tezler, seminer, sempozyum ve kongre gibi bilimsel toplantılarla ilgili bibliyografik ve kategorik analiz çalışmaları yapılmaktadır. Bu bağlamda din eğitimi anabilim dalında yapılan lisansüstü tezleri çeşitli değişkenler açısından inceleyen çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmalardan tespit edilenlerle ilgili kısa ve öz bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Usta, 1984:¹⁸ Çalışmada, ilahiyat anabilim dalları yanında eğitim bilimleri ile ilgili çalışmalara da yer verilmiştir. Bu çerçevede doçentlik tezleri dahil lisansüstü tezlerden oluşan 1984 yılına kadar yapılan 23 çalışmaya ulaşılmıştır.

Tosun, 2009:¹⁹ Çalışmada anabilim dalında yapılan bilimsel çalışmaların sürece katkılarına yer verilmiştir. Ayrıca bu bağlamda din eğitimi anabilim dalında yapılan lisansüstü çalışmalardan 1980-2006 yılları arasında yapılan 216 yüksek lisans ile 1989-2003 tarihleri arasında yapılan 52 doktora çalışması konu odaklı incelenmiştir.

¹⁸ Mustafa Usta, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Üniversitelerinde Din Eğitimi ve İlahiyat Sahasında Yapılan Lisansüstü Tezler ve Bunların Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul, 1984.

¹⁹ Tosun, Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye’de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları.

Korkmaz, 2010:²⁰ Bu çalışmada 1996-2009 arasındaki dönemde Kur'an Kursları üzerine de yapılmış 17 Yüksek Lisans ve 3 doktora olmak üzere toplam 20 çalışma betimsel analiz yaklaşımıyla incelenmiştir. Çalışmalar; problem, yöntem, örneklem, veri toplama araçları, veri analiz teknikleri vb. yönleriyle ele alınmıştır.

Türkan, 2015:²¹ Alanda yapılan çalışmaların konu ve yöntem dağılımlarına ilişkin bir başvuru kaynağı oluşturması hedeflenen bu çalışmada, Din Eğitimiyle ilgili yapılmış lisansüstü tezler içerik ve yöntem yönünden ele alınmıştır. Çalışmada erişime açık 504 yüksek lisans, 106 doktora olmak üzere 610 tez incelenmiştir. 2015 yılına kadar hazırlanan tezleri kapsayan araştırmada, söz konusu tezler hazırlandığı yıl, yöntem, konu ve içerik açısından incelenmiştir.

Acuner ve Türkan, 2016:²² Din eğitimi alanında 504 yüksek lisans, 106 doktora tezi olmak üzere toplam 610 çalışmanın incelendiği araştırmada alanda yapılan lisansüstü tezlerin konu dağılımlarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Çalışma 2006 yılına kadara yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Yorulmaz, 2016:²³ Bu çalışmada 1954-2015 yılları arasında din eğitimi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri tamamlandığı yıl, hazırlanan üniversite, konu ve yöntemlerine göre değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmaların yanı sıra doktora öğrencisi danışman ilişkisini konu alan bir din eğitimi soy ağacı da çıkarılmıştır. Çalışmada 1954-2015 yılları arasında kapsayan dönemde 1008 tez tespit edilmiş, bunlardan 818 yüksek lisans, 190'ı da doktora tezi olacak şekilde tasnif edilmiştir.

Çanakçı, 2020:²⁴ Bu çalışmada, 1986-2019 yılları arasında yapılmış olan din eğitimi konulu lisansüstü tezlerin; tezin çeşidi, yapıldığı yıl, dil, yapıldığı üniversite, kullanılan yöntem vb. açılardan incelenmesi yapılmıştır. Literatür taraması ve döküman incelemesi yöntemleri kullanılarak yürütülen çalışmada YÖK "Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında" kayıtlı olan ve erişime açık 272'si yüksek lisans, 78'i doktora olmak üzere toplam 350 lisansüstü tez incelenmiştir.

Örnekleri verilen bu lisansüstü tezlerle ilgili çalışmaların yanı sıra literatürde ilahiyat fakültesi dergileri ve farklı dergilerde yayınlanan din eğitimi konulu makaleler ile genel din eğitimi literatürü ile ilgili çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmaları da sadece başlıkları ile şöyle sıralamak mümkündür:

Kaymakcan ve Ünsal, 2004,²⁵ Güneş, 2018 a,²⁶ Güneş, 2018 b,²⁷ Öcal, 2008,²⁸ Kayadibi, Başkurt ve Furat,²⁹ Kızılabdullah,³⁰ Çoştu, 2015.³¹

²⁰ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2010, c.8, sy. 19, s.151-176.

²¹ Musa Türkan, *Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İçerik ve Yöntem Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, SBE., Rize, 2015.

²² Hacı Yusuf Acuner - Musa Türkan, "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Konu Yönelimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, c. 9, sy. 43, s. 1334-1343.

²³ Bilal Yorulmaz, "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2016, c. 12, sy. 46, s. 41-62.

²⁴ Ahmet Ali Çanakçı, "Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Başlıklı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz (1986-2019)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2020, sy. 79, s. 277-306.

²⁵ Kaymakcan - Ünsal, "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayınlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme".

²⁶ Adem Güneş, "Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri Tarafından Yayınlanan Dergilerde Yer Alan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Analiz", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 2018, c. 22, sy. 3.

²⁷ Adem Güneş, "Türkiye'de İlahiyat Fakültesi Dergileri Dışında Yayınlanan Dergilerde Yer Alan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Analiz", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2018, c. 18, sy. 3, s. 175-200.

²⁸ Mustafa Öcal, "Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. 6, sy. 12.

²⁹ Fahri Kayadibi, İrfan Başkurt ve Aysel Zişan Furat, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Literatürü (1923-2007)*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.

³⁰ Yıldız Kızılabdullah, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. 2, sy. 1

YÖNTEM

Bu kısımda araştırmanın deseni, çalışma soruları, veri setinin hazırlanması, verilere ulaşım ve veri analiz teknikleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

ARAŞTIRMA DESENİ

“Araştırmanın sorularına cevap verme ya da araştırmanın hipotezlerini test etme veya varyansın kontrolünü güvence altına almayı amaçlayan plana araştırma deseni adı verilir.”³² Araştırmalarda objeler veya insanlarla ilgili bazı betimlemelerde bulunulmak amaçlanıyorsa tarama deseni uygundur.³³ Betimsel araştırmalarda da en çok tarama deseni kullanılmaktadır. Çalışmamızda konuyla ilgili tezleri belirlemek amacıyla literatür taraması ve doküman incelemesi, belirlenen tezleri kendi içerisinde amaca yönelik olarak çeşitli değişkenler açısından incelemek için de içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi sosyal bilimlerdeki en önemli araştırma tekniklerinden birisidir.³⁴ Başlangıçta nicel yöntemle uyumlu olacak şekilde geliştirilen ancak daha sonraları, nitel yöntem olarak da kullanılmaya başlanan³⁵ içerik analizi kelime hesaplamasına dayanır.³⁶ Bu yöntemde bir belgede tekrarlanan sözcük veya kavramlar birtakım ölçütler çerçevesinde etiketlenerek daha daraltılmış içerik temalarına çevrilir ve sistemli olarak özetlenir.³⁷

İçerik analizine ilişkin ilk bilimsel çalışma 1980 yılında yayınlanmış olmakla birlikte kavramın tanımını 1961 yılında “Webster’s Dictionary of the English Language’de” görülmektedir. Buradaki tanımına göre içerik analizi; “herhangi bir metnin içerisinde saklı olan mesaj içeriklerinin sınıflandırılması, çizelgeye dökülmesi ve temel sembollerinin değerlendirilmesi suretiyle anlamlarını kesinleştirme tekniğidir.”³⁸

İçerik analizinin birbirinden çok da farklı olmayan ancak zaman içinde kısmi değişikliklere uğrayan tanımları söz konusudur. Bütün tanımlardaki ortak nokta; “üzerinde odaklanılan mesaja biraz daha yakından bakılmasına ilişkin olduğudur.”³⁹ Bu anlamda en kısa tanımıyla içerik analizi; “çok sayıdaki veriyi azaltmak amacıyla kullanılabilir nitelikteki daha az sayıdaki gruplara dağıtmak ve böylece amaca uygun bir sınıflandırma yapmaktır” şeklinde tanımlanabilir.⁴⁰ İçerik analizi Özellikle son yüzyılda insanların önemli düzeyde artış kaydeden temel sorunları konusundaki yazdıkları ya da söyledikleri duyguların değerlendirilmesi amacıyla kullanılan bir teknik olarak da görülmektedir.⁴¹

İçerik analizi bir dokümanın düzenli bir şekilde incelenmesi olup yinelenabilir ve kabul edilir sonuçlar elde etmeye yönelik bir araştırma tekniğidir. Çalışmanın tekrarlanabilir olmasından amaç, farklı

³¹ Kamil Coştu, 1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayınlanmış Eserlerin Değerlendirilmesi, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 2015. Bu tez daha sonra, 1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayınlanmış Eserlerin Değerlendirilmesi adıyla basılmıştır (Gece Akademi Yay., Ankara, 2019).

³² Ali Balci, *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem A Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2005, s. 210.

³³ Balci, *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*, s. 211.

³⁴ Klaus Krippendorff, *Content Analysis an Introduction to Its Methodology*, 8th Edition, Sage Publications, California, 2004, s. xviii.

³⁵ Semra Çinemre, *Almanya’da İslam Din Dersleri ve Almanca Din Dersi Kitaplarının İçerik Analizi*, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE., Samsun, 2017, s. 67.

³⁶ James W Drisko - Tina Maschi, *Content Analysis, Pocket Guides to Social Work Research Methods*, Oxford University Press, New York, 2016, s. 1.

³⁷ Şenol Akaydın ve Mehmet Akif Çeçen, “A Content Analysis on Articles Related to Reading Skills”, *Education and Science*, 2015, c. 40, sy. 178, s. 186.

³⁸ Krippendorff, *Content Analysis an Introduction to Its Methodology*, s. xviii.

³⁹ Sally J. McMillan, “The Challenge of Applying Content Analysis to The World Wide Web”, *The Content Analysis Reader*, ed. Klaus Krippendorff - Mary Angela Bock, Sage Publications, California, 2009, s. 60.

⁴⁰ Robert Philip Weber, *Basic Content Analysis*, Sage Publications, 2nd Edition, California, 1990, s. 5.

⁴¹ Louis A. Gottschalk, *Content Analysis of Verbal Behavior*, Routledge Press, London-New York, 2013, s.1.

süreç ve şartlarda aynı analizin yapılabilmesi; kabul edilebilir sonuçlara ulaşılması ise eşit şartlarda diğer bir araştırmacının da aynı sonuçlara ulaşabilmesidir. Sonuçların güvenilir olarak benimsenmesi araştırmanın yinelenebilir olmasına, kabul edilebilirliği ise yansız değerlendirmelerle ulaşılmış olmasına bağlıdır. Nihayetinde ise yöntemin düzenli olması ile belirli aşamalardan oluşması zorunluluğu vurgulanmaktadır.⁴²

İçerik analizi “araştırma probleminin tanımlanması, örneklemin belirlenmesi, araştırma problemine göre kategorilerin belirlenmesi ve/veya kodlamanın genel çerçevesinin oluşturulması, kodlamanın test edilmesi, kodlama sürecinin devamı, analiz ve bulguların raporlanması aşamalarından oluşmaktadır.”⁴³ İçerik analizinde frekans analizi, kategorik analiz, değerlendirici analiz vb. analiz teknikleri kullanılmaktadır. Bunlar çalışmada ele alınan konuya bağlı olarak belirlenir.⁴⁴

■ ÇALIŞMA SORULARI

Konuya ilişkin literatür taraması sonucunda “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaları İncelemek” şeklinde belirlenen araştırmanın amacına göre aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların “konu başlıkları” açısından sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların “hazırlandıkları tarihler” açısından sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların “nitel ve nicel yöntemlerle” hazırlanmış olmalarına göre sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaları “kuramsal veya saha çalışması” olmalarına göre sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların araştırma alanlarının “yurt içi ve yurt dışı” dağılımı açısından sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların “kullanılan veri toplama araçları” yönünden ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların “yararlanılan veri analiz tekniği/yöntemleri” açısından sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?
- ✓ Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmaların “anahtar kelimeler” açısından sayıları ve oranları hangi düzeylerde dir?

■ ARAŞTIRMA VERİ SETİNİN (ÖRNEKLEMİNİN) BELİRLENMESİ

Araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmalara yani araştırmanın verileri Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinin İnternet Sayfasında yayınlanan erişime açık tezlerden üretilmiştir. Verilere 01.10.2022-15.10.2022 tarihleri arasında ulaşılmıştır. Veriler, Çocukluk Dönemi Din Eğitimi alanında yapılmış çalışmalara ilişkindir.

⁴² Çağla Demir Pali, *İşletmelerde Kontrol Edilebilen Riskler ile Risk Açıklamaları Üzerine Bir İçerik Analizi ve Öneri*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE., İstanbul 2018, s. 201.

⁴³ Aslı Ercan, *Yönetişim ve Söylem Bağlamında Bir İçerik Analizi Çalışması: Siyasi Parti Örneği*, (Doktora Tezi), Ege Ün. SBE., İzmir, 2019, s. 58.

⁴⁴ Çinemre, “Almanya’da İslam Din Dersleri ve Almanca Din Dersi Kitaplarının İçerik Analizi”, s. 67.

ARAŞTIRMA KATEGORİLERİNİN OLUŞTURULMASI

Araştırmanın amacına uygun ve anlamlı bir şekilde aşağıdaki kategoriler belirlenmiştir.

- “*Konu başlıkları*” açısından çalışmaların sayıları ve oranları
- “*Hazırlandıkları tarihler*” açısından çalışmaların sayıları ve oranları
- “*Nitel ve nicel yöntemler*” içeriyor olmaları açısından çalışmaların sayıları ve oranları
- “*Kuramsal veya saha çalışması olmalarına*” göre sayıları ve oranları.
- “*Araştırma alanlarının yurt içi veya yurt dışından seçilmiş olmaları*” açısından çalışmaların sayıları ve oranları
- “*Kullanılan veri toplama araçları*” açısından çalışmaların sayıları ve oranları
- “*Yararlanılan veri analiz tekniği/yöntemleri*” açısından çalışmaların sayıları ve oranları
- “*Anahtar Kelimeler*” açısından çalışmaların sayıları ve oranları

Araştırma kapsamında oluşturulan kategorilerin temel özellikleri ise şunlardır:⁴⁵

- Kategoriler homojendir. Çünkü kategoriler birbirlerinden bağımsızdır ve bir kategori içerisine dahil edilen bir birim öteki birimleri etkilememektedir.
- Kategoriler bütünsellik ve/veya eksiksizlik arz etmektedir.
- Kategoriler ayırt edicidirler. Çünkü bir analiz birimi sadece o kategoriye yerleştirilmiştir.

KODLAMA CETVELİNİN OLUŞTURULMASI

Araştırmanın verileri tek bir birimden elde edilmiştir. Bu nedenle değişik birimlerden elde edilen veriler nedeniyle ya da kodlayıcı kaynaklı herhangi bir “*tutarsızlık olasılığı*” ortadan kalkmıştır. Tek bir kodlayıcı tarafından kodlandığından dolayı da “*bireysel güvenilirlik*” sorunu bulunmamaktadır.

Veri toplama sürecinde YÖK Tez Merkezinde erişime açık tezlerden ulaşılan konumuzla ilgili 41 yüksek lisans, 10 doktora tezi içerik analizi tekniği ile incelenerek konu başlıkları olarak temalar oluşturulmuştur.

ARAŞTIRMA ETİĞİ

Çalışmamız, insanlar ya da hayvanların materyal olarak kullanıldığı veya onlardan klinik ya da deneysel amaçlı veri toplamayı amaçlamadığı; anket, mülakat vb. tekniklerle katılımcılardan veri toplama gerektirmeyen nitel, kuramsal bir çalışma olup, çalışmamızın veri seti YÖK Tez Merkezi İnternet Sitesinde yer alan açık erişimli lisansüstü tezlerden oluşturulmuştur. Bu itibarla çalışmamız için etik kurul onayı gerekmemektedir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma kapsamında YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı erişim izni bulunan konumuzla ilgili 41 yüksek lisans ve 10 doktora tezi olmak üzere toplam 51 çalışma tespit edilmiştir. Tezlerle ilgili yedi başlık altında yapılan ayrıntılı incelemeler aşağıda yer almaktadır.

⁴⁵ Ahmet Serdar Sevinç, “İş Sağlığı Ve Güvenliği Uzmanlık Tezlerine İlişkin sistematik Bir Analiz (İçerik Analizi)”, *Turkish Business Journal*, 2021, c. 2, sy. 4, s. 34.

1. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÇALIŞMALARIN *KONU BAŞLIKLARI* AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırma kapsamında yer alan lisansüstü tezlerlisansüstü tezlerlisansüstü tezler konu başlıkları itibariyle incelenmeye tabi tutulmuş. Bu incelemeye göre oluşan dağılım tablo 1’de yer almaktadır.

TABLO 1: Konu başlıkları açısından dağılım.

Konu Başlıkları	Y. Lisans		Doktora		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Aile ve Ailede Din Eğitimi	15	36,5	4	9,75	19	37,2
Okul Öncesi Din ve Değerler Eğitimi (Örgün Yaygın)	11	26,8	2	4,87	13	25,5
Çocukların Din Eğitimi	4	9,75	1	2,43	5	9,80
Materyal-Yöntem -Teknik	4	9,75	1	2,43	5	9,80
Medya-Sinema-Çizgi Film	3	4,87	1	2,43	3	5,88
Dini İçerikli Çocuk Kitapları	2	7,31	-	-	3	5,88
Dini Gelişim, Din Eğitimi, Tutum ve Davranış	2	4,87	1	2,43	3	5,88
TOPLAM	41	1.00	10	1.00	51	1.00

Tabloda görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi” alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların konu başlıklarına göre sınıflandırma yapıldığında hem yüksek lisans hem de doktora türünde en fazla çalışmanın 15 konu ile aile ve ailede din eğitimi kategorisinde yapıldığı görülmektedir. İkinci sırada 11 konu ile okul öncesi dönem çocukların örgün ve yaygın eğitim kapsamında verilen din ve değerler eğitimi konularıyla ilgili çalışmalar almakta, üçüncü ve dördüncü sırada dörder konu ile çocukların din eğitimi ve materyal-yöntem-teknik konulu çalışmalar gelmektedir. Beşinci sırada 3 konu ile Medya-sinema-çizgi film, altı ve yedinci sırada ise ikişer konu ile Dinî içerikli çocuk kitapları ve Dinî gelişim, Din Eğitimi, tutum ve davranış konuları gelmektedir.

Tabloda yer alan başlıklar hakkında kısaca ayrıntı verilecek olursa *Aile ve Ailede Din Eğitimi* başlığı altında: ailede din eğitimi ve ailede değerler eğitimi benzeri başlıkların yanı sıra çocuğun din eğitiminde ailenin önemi, anne-babanın rolü, hak ve sorumlulukları, rol modeli, taklit ve özdeşleşme gibi konulara yer verildiği görülmektedir. Ailede din eğitiminin konu edildiği tezler çerçevesinde “Roman Ailesinde Çocuğun Din Eğitimi (Yalova Örneği)” başlıklı nicel çalışmanın da özgünlük olarak alanda bir örnek oluşturduğu söylenebilir.

Okul Öncesi Din ve Değerler Eğitimi maddesi kapsamında da okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-6 yaş arası çocuklara din eğitimi, değerler eğitimi, değerlerin kazandırılması, okul öncesi eğitim ve din eğitimi program değerlendirilmesi ve karşılaştırılması, öğreticilerin pedagojik yeterliklerinin değerlendirilmesi başlıklarını öne çıkıttığı görülmektedir.

Çocukların Din Eğitimi maddesi çerçevesinde; ocuklarda din eğitimi genel başlığının yanı sıra, Çocuğun Din Eğitiminde Karşılaşılan Güçlükler, Çocuğun Din Eğitimine Hz. Muhammed’in Hayatı Bağlamında Kuramsal Bir Yaklaşım başlıklarının yer aldığı görülmektedir.

Materyal-Yöntem-Teknik maddesi kapsamında; Değerlerin kazandırılmasında drama ve benzeri tekniklerin kullanımı, Okul Öncesi Çocuklarda Drama ile Ahlak Eğitimi: Okul Öncesi Dönem Din Eğitiminde Oyun, Oyuncak ve Görsel Sanat Etkinliği Örnekleri, Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Eğitim Programındaki Değerler Eğitiminde Kullandıkları Yöntem ve Tekniklerin Uygunluğunun İncelenmesi gibi konu başlıklarının yer almaktadır.

Ayrıca yine bu başlık altında yer verebileceğimiz ve Maria Montessori'nin (1870-1952) geliştirdiği eğitim modelini konu alan iki çalışma bulunmaktadır. Bunlar: "Montessori'de Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi" ve "Din ve Ahlak Eğitimi Bağlamında Montessori Yönteminin Çocukların Sosyal Yaşamındaki Tezahürleri" adlı çalışmalardır.

Medya-Sinema-Çizgi Film; Çizgi Filmlerin Din Eğitimdeki Rolü Hakkında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Görüşleri, çocuk filmleri-çizgi filmler, Montessori modelinin uygulanması, Türkiye'deki Popüler Televizyon Dizilerinin Çocuklar Üzerindeki Etkilerinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi.

Dinî İçerikli Çocuk Kitapları kategorisinde dinî içerikli çocuk kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi, Ernest Harms ve Ronald Goldman'ın Dinî Gelişim Kuramları Bağlamında Dinî İçerikli Çocuk Kitapları, Aile ve Çocuk İlmihallerinin Tanıtımı ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi,

Dinî Gelişim, Din Eğitimi, Tutum ve Davranış maddesi kapsamında da erken çocukluk, son çocukluk gibi dönemlerin gelişim süreci ve din eğitimi konularına yer verildiği görülmektedir.

Araştırma kapsamında farklı konu kategorilerinde yer verilmesi mümkün olmakla birlikte araştırma konu ve alanı yurtdışından seçilmiş olan dört adet çalışma da dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar şunlardır:

Abdülhalim İnam, "Belçika Katolik Eğitim Kurumlarında Okulöncesi Dönemde Din Eğitimi." Kuramsal bir çalışma olup, öğretim programında yer alan konuların uygulamadaki karşılıklarını test etmek amacıyla öğretmenlerle görüşmeler de yapılmıştır.

İslam Musayev, "Azerbaycan'da Ailede Din Eğitimi" başlıklı nicel bir çalışmadır.

Sümeysra Uzun, "Okul Öncesi Dönem Din Eğitimi (İslam Dinî) Programlarının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi Türkiye ve Amerika Örnekleri" başlıklı kuramsal bir çalışmadır.

Fatma Kurttekin, "Karma Evliliklerden Doğan Çocukların Din Eğitimi", İngiltere'de yapılan saha çalışmasıdır. Çalışma 32 Türk-Müslüman, 31 gayri müslim ebeveyn ile 5-20 yaş arası değişen 15 çocuktan oluşan bir örnekle ile yürütülmüştür. Çalışmayı özgün kılan en önemli husus çocukların din eğitiminde farklı dinlere mensup ebeveynlerin etkisinin araştırılmış olmasıdır.

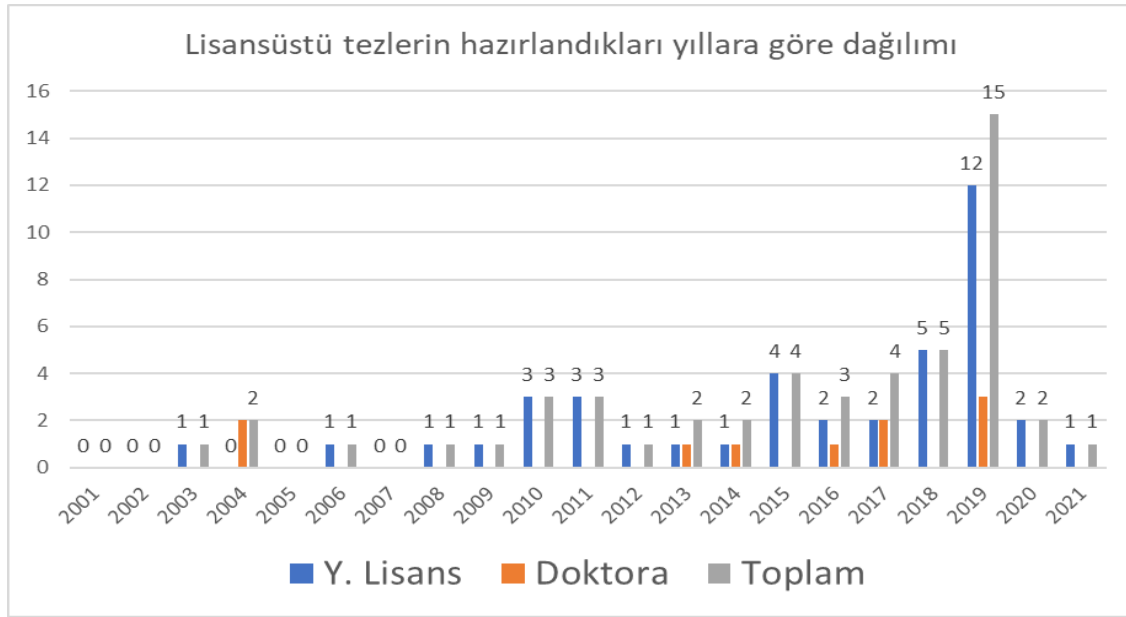
Tablodaki veriler ve açıklamada verilen örneklere göre konu dağılımları açısından yedi kategoride konumlandırılan tezlerde çocukluk döneminin neredeyse tamamına yakınına yakınına ilgilendiren konularda çalışmalar yapıldığı söylenebilir. Diğer yandan çalışmaya konu tezler arasında bir iki küçük isim benzerliği dışında tekrara düşülmediğini de söylemek mümkündür.

2. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÇALIŞMALARIN HAZIRLANDIKLARI YILLARA GÖRE İNCELENMESİ

Araştırma kapsamında yer alan lisansüstü tezler *hazırlandıkları yıllar açısından* incelenmeye tabi tutulmuştur. Bu incelemeye göre oluşan dağılım Tablo 2'de yer almaktadır.

TABLO 2: Hazırlandıkları tarihler itibarıyla dağılım.

Hazırlandıkları Tarihler	Y. Lisans		Doktora		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
2001-2005 arası	1	0.024	2	0.20	3	0.058
2006-2010 arası	6	0.146	0	0	6	0.117
2011-2015 arası	10	0.243	2	0.20	12	0.235
2016-2020 arası	23	0.560	6	0.60	29	0.568
2021 ve sonrası	1	0.024	0	0	1	0.019
TOPLAM	41	1.00	10	1.00	51	1.00

ŞEKİL 1: Lisansüstü tezlerin hazırlandığı yıllara göre dağılımı.

Tabloda ve Şekil 1’de yer alan verilere bakıldığında 2000 yılı ve öncesinde konu hakkında yapılan bir çalışmanın bulunmadığı, 2001-2005 yılları arasında toplamda 3, 2006-2010 yılları arasında 6, 2011-2015 yılları arasında 12, 2016-2020 yılları arasında 29, 2021 ve sonrasında ise 1 çalışma olduğu görülmektedir. Tezlerin türü olarak bakıldığında doktora çalışmaları açısından 2001-2005 yılları arasında 2, 2011-2015 arasında 2 ve 2016-2020 yılları arasında ise 6 çalışma olduğu görülmektedir. Yüksek lisans çalışmalarının hazırlanma yılları da benzer durum arz etmekte ve çalışmaların çoğunun 2011 ve sonrası yıllarda hazırlandığı görülmektedir. Buna göre 2000-2005 yılları arasında 1, 2006-2010 yılları arasında 6, 2011-2015 yılları arasında 10, 2016-2020 yılları arasında 23, 2021 ve sonrasında ise 1 çalışma olduğu görülmektedir. 2011-2020 yılları arasında hazırlanan yüksek lisans tezlerinin oranının doktora tezlerine göre bir miktar daha yüksek olduğu görülmektedir. Doktora ve yüksek lisans çalışmalarının hazırlandıkları yıllar açısından dikkat çeken bir husus 2000 yılı ve öncesinde “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi” konusu kapsamında bir çalışmanın Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinin İnternet Sayfasında yer almıyor olmasıdır.

Çalışmaların hazırlandığı süreci yıl bazında ele alan grafikte ise 2015 yılından itibaren yüksek lisans çalışmalarında bir atış görülmekte, 2018 yılında bir miktar daha artma, 2019 yılında ise hızlı bir artış görülmektedir. 2020 ve 2021 yıllarında ise tekrar düşüş gözlenmektedir. Aynı süreçte doktora tezi sayısında da 2019 yılında hızlı bir artış ve sonraki yıllarda düşüş olduğu görülmektedir.

2015 yılı ve sonrasında lisansüstü tezlerin sayısında artış olmasının bir nedeni olarak ilahiyat fakültesi sayısındaki artış, aynı zamanda öğretim üyesi sayılarının artması ve bunlara bağlı olarak da lisansüstü çalışma yapma imkânlarının artması olduğunu söylemek mümkündür.

3. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÇALIŞMALARIN KULLANILAN YÖNTEMLER VE ARAŞTIRMANIN NİTELİĞİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırma kapsamında yer alan lisansüstü tezler *kullanılan yöntemler ve araştırmaların nitelikleri açısından* incelenmeye tabi tutulmuştur. Bu incelemeye göre oluşan dağılım Tablo 3’te yer almaktadır.

TABLO 3: Kullanılan yöntemler ve araştırma niteliği açısından dağılım.

Araştırmaların Yöntemleri		Y. Lisans		Doktora		Toplam	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Araştırmaların Yöntemleri	Nicel	09	0.21	03	0.30	12	0.21
	Nitel	32	0.79	07	0.70	39	0.79
	Toplam	41	1.00	10	1.00	51	1.00
Araştırmaların Niteliği	Kuramsal	22	0.54	02	0.20	24	0.47
	Alan	19	0.46	08	0.80	27	0.53
	Toplam	41	1.00	10	1.00	51	1.00
Araştırma Alanları	Yurt içi	18	0.94	06	0.75	24	0.93
	Yurt dışı	1	0.06	02	0.25	03	0.07
	Toplam	19	1.00	08	1.00	27	1.00

Tabloda yer alan verilere göre toplam 41 yüksek lisans tezinin 9 tanesinin (%21) nicel, 32 tanesinin (%79) nitel; doktora tezlerinin ise 3 tanesinin (%30) nicel, 7 tanesinin (%70) nitel olduğu, buna göre araştırma kapsamında yer alan lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun (%79) nitel çalışmalardan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Bilimsel çalışmalarda nicel araştırmalar ile sosyal ve fiziksel çevrenin aynı metotla incelenebileceği, bu yüzden sosyal olguların doğa bilimlerinde geçerli olan yöntemle ele alınması gerektiği düşünülmüş; neden-sonuç ilişkilerinin nesnel, güvenilir ve kabul edilebilir bir şekilde irdelenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmaların; “karmaşık toplumsal süreçleri toplumun gözlenebilir ve ölçülebilir yönleriyle açıklamayı yeterli gören pozitivist yaklaşıma”⁴⁶ dayandığı söylenebilir. Fakat günümüzde pozitivist yaklaşım, özellikle sosyal bilimlerle ilgili yapılan çalışmalarda yegâne yaklaşım olmaktan çıkmış; nesnellikten çok bakış açısının ön plana çıkarıldığı, “sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan nitel araştırma, sosyal bilimlerde alanındaki araştırmalara yeni bir bakış açısı getirmiştir.”⁴⁷ Araştırma kapsamındaki doktora çalışmalarında nitel araştırmaların çoğunluğu oluşturmasını bu bakış açısı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Araştırmaların niteliği ile ilgili tabloda yer alan verilere bakıldığında 51 adet lisansüstü tezdən 24 tanesinin kuramsal, 27 tanesinin ise alan çalışması olduğu görülmektedir. Çalışmaların düzeyi açısından bakıldığında da yüksek lisans alanında yapılan 41 çalışmadan 22 tanesinin kuramsal, 19 tanesinin alan araştırması olduğu; doktora düzeyi açısından bakıldığında da 10 çalışmadan 2 tanesinin kuramsal, 8 tanesinin alan araştırması olduğu görülmektedir. Buna göre yapılan çalışmalar arasında alan araştırması yoğunluğunun doktora çalışmalarında daha fazla olduğu görülmektedir. Yapıldığı yıllar açısından bakıldığında da yüksek lisans alanında yapılan 19 alan çalışmasından 4 tanesinin 2011 yılı öncesinde, 15 tanesinin ise 2015 ve sonrasında yapıldığı görülmektedir. Doktora düzeyi açısından bakıldığında ise alan araştırması olarak yapılan 8 çalışmadan 2 tanesinin 2010 öncesi, 6 tanesinin ise 2017 ve sonrasında yapıldığı görülmektedir. Bu verilere göre alanda yapılan lisansüstü çalışmalarda sayısal olarak son yıllarda bir artış görülmekle birlikte, aynı zamanda saha çalışmalarının da artmakta olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi” konulu toplam 51 adet lisansüstü çalışmanın 27 tanesi saha çalışmasına yöneliktir. Buna göre geri kalan 24 tanesinin de kuramsal çalışma olduğu

⁴⁶ Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2018, s. 33; Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara, 2021, s. 23.

⁴⁷ Gürbüz - Şahin, *Sosyal bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, s. 35; Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, s. 27.

görülmektedir. Bu kapsamda doktora çalışmalarından 8 tanesinde alan araştırması yapıldığı ve bu araştırma alanlarının da 6 tanesinin yurt içi, iki tanesinin de yurtdışından belirlendiği görülmektedir. Buna karşılık yüksek lisans türünde de 19 çalışmada alan araştırması yapıldığı ve bu araştırmaların sadece bir tanesinin yurt dışında (Azerbaycan) gerçekleştirildiği görülmektedir.

4. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÇALIŞMALARIN “VERİ TOPLAMA ARAÇLARI VE ANALİZ TEKNİKLERİ” AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırma kapsamında yer alan lisansüstü tezler “veri toplama araçları ve analiz teknikleri” açısından incelenmeye tabi tutulmuştur. Bu incelemeye göre oluşan dağılım tablo 4’te yer almaktadır.

TABLO 4: Veri toplama araçları ve analiz teknikleri açısından dağılım.

		Y. Lisans		Doktora		Toplam	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Veri Toplama Teknikleri	Anket	09	0.1698	03	0.1764	12	0.1714
	Görüşme	11	0.2075	07	0.4117	18	0.2571
	Gözlem	04	0.0754	03	0.1764	07	0.10
	Literatür Tarama	18	0.3396	04	0.2352	22	0.3142
	Tarama	11	0.2075	-	-	11	0.1571
	Toplam	53	1.00	17	1.00	70	1.00
Veri Analiz Teknikleri	Barlett Testi	01	0.204	10	0.588	02	0.298
	Faktör Analizi	01	0.204	01	0.588	02	0.298
	Frekans Analizi	08	0.163	03	0.176	11	0.33
	Ki-Kare Testi	01	0.204	01	0.588	02	0.298
	Korelasyon Testi	-	-	01	0.588	01	0.149
	Kruskal Wallis H Testi	-	-	01	0.588	01	0.149
	Man Withney U Testi	-	-	01	0.588	01	0.149
	Çapraz Tablo Analizi	03	0.09	-	-	03	0.447
	Tek yönlü Vary. Analizi (Anova)	01	0.204	-	-	01	0.149
	Kmo	01	0.204	-	-	01	0.149
	İlişkisz t Testi Analizi	01	0.204	-	-	01	0.149
	Yorumlama	15	0.306	02	0.117	17	0.253
	İçerik Analizi	09	0.183	02	0.117	11	0.164
	Betimsel Analiz	02	0.408	-	-	02	0.298
	Tematik Analiz	03	0.612	01	0.588	03	0.447
	Karşılaştırmalı Kategorik İçerik Analizi	03	0.816	01	0.588	04	0.597
	NVivo			02	0.117	02	0.298
	Toplam	49	1.00	17	1.00	67	1.00

Tabloya dikkat edildiğinde araştırma kapsamındaki doktora çalışmalarında en çok kullanılan veri toplama aracının literatür taraması ve görüşme olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamındaki yüksek lisans çalışmalarında ise en çok kullanılan veri toplama aracının literatür taraması olduğu anlaşılmaktadır. Toplamda da yine ilk sırada literatür taramasının yer aldığı görülmektedir. Tabloda dikkat çeken bir husus; tarama yönteminin doktora tezlerinde hiç tercih edilmemiş olmasıdır. Gözlem, görüşme literatür taraması ve tarama yöntemleri araştırma kapsamındaki nitel lisansüstü çalışmalarda kullanılmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan nicel lisansüstü çalışmalarda ise veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır.

Kullanılan veri analiz teknikleri ile ilgili olarak tabloda yer alan verilere göre araştırma kapsamındaki lisansüstü çalışmalarda en çok kullanılan veri analiz tekniğinin yorumlama olduğu görülmektedir. İkinci sırayı ise içerik analizi almaktadır. Yorumlama ve içerik analizi daha çok nitel araştırmalarda kullanıldığından araştırmaya konu lisansüstü çalışmalarda nitel çalışmaların sayısal olarak daha fazla olması nedeniyle nitel analiz teknikleri sayısının daha fazla olması da normal karşılanabilir. Üçüncü sırayı da nicel analiz tekniklerinden frekans analizi almaktadır. Kategorik olarak bakıldığında da yüksek lisans tezlerinde en çok kullanılan veri analiz tekniğinin yorumlama, doktora çalışmalarında en çok kullanılan veri analiz tekniğinin ise frekans analizi olduğu görülmektedir. Bartlett, Ki-Kare, Korelasyon, Kruskal Wallis H testleri ile Faktör, Frekans ve Çapraz Tablo analizlerinin araştırma kapsamındaki nicel çalışmalarda kullanıldığı; nitel çalışmalarda da yorumlama ve içerik analizinin yanı sıra Karşılaştırmalı Kategorik İçerik Analizi, Tematik Analiz, Betimsel Analiz ve Nvivo tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Gerek veri toplama araçları ve gerekse veri analiz teknikleri kategorilerinde kullanılan araç ve teknik sayısının çalışma sayısından fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni bazı çalışmalarda birden fazla veri toplama aracı veya birden fazla analiz tekniği kullanıldığı belirtilmiş olmasıdır. Tarama veya literatür taraması ile birlikte nicel çalışmalarda anket formu, nitel çalışmalarda da görüşme/mülakat teknikleri buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca çalışmalarda karma yöntem kullanıldığı yolunda bir bulguya raslanılmamıştır. Bununla birlikte bazı nicel çalışmalarda anket tekniği kullanılmasının yanı sıra, bazı konularda açıklayıcı veri elde edilmesi amacıyla sınırlı sayıda görüşme tekniğine de başvurulduğu görülmektedir.

5. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÇALIŞMALARDA YARARLANILAN “ANAHTAR KAVRAMLAR” AÇISINDAN OLUŞAN DAĞILIM TABLO 5’TE GÖSTERİLDİĞİ ŞEKİLEDİR

TABLO 5: Araştırma kapsamındaki çalışmaların “anahtar kavramları” açısından oluşan dağılım.

Sıra no	Anahtar Kavramlar	Y. Lisans		Doktora		Toplam	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
	Din Eğitimi	26	0.139	06	0.105	32	0.013
	Aile	10	0.053	01	0,017	11	0.045
	Din	08	0.043	-	-	08	0.032
	Eğitim	08	0.043	-	-	08	0.032
	Değerler Eğitimi	06	0.032	-	-	05	0.020
	Çocuk	05	0.026	-	-	05	0.020
	Okul Öncesi Eğitim	05	0.026	-	-	05	0.020
	Okul Öncesi Din Eğitimi	04	0.021	-	-	04	0.016
	Ahlak	03	0.016	-	-	03	0.012
	Değerler	03	0.016	-	-	03	0.012
	Ailede Din Eğitimi	03	0.016	-	-	03	0.01,2
	Çocuk Gelişimi	03	0.016	02	0.035	05	0.020
	Dinî Gelişim	0	0.016	03	0.052	05	0.020
	Anne	02	0.010	-	-	02	0.082
	Baba	02	0.010	-	-	02	0.082
	Okul Öncesi Çocuklar	02	0.010	-	-	02	0.082
	Kitap	02	0.010	-	-	02	0.082
	Ahlak Eğitimi	-	-	02	0.035	02	0.082
	Çocuk Edebiyatı	-	-	02	0.035	02	0.082
	Öğretmen	-	-	02	0.035	02	0.082
	Toplam	94	0.505	18	0.31	112	45,61
	Bir defa tekrar eden kavram sayısı	92	0.494	39	0.684	131	1.00
	Toplam	186	1.00	57	1.00	243	1.00

Tabloda yer alan verilere göre çalışma kapsamındaki tezlerde toplamda 243 anahtar kavrama yer verildiği görülmektedir. Bunlardan 186 tanesine yüksek lisans tezlerinde, 57 tanesine de doktora tezlerinde yer verilmiştir. Sayı olarak bakıldığında tez başına düşen anahtar kavram sayısı doktora tezlerinde 5,7 iken yüksek lisans tezlerinde ise 4,5'tur. Buna göre doktora tezlerinde, yüksek lisans tezlerine göre daha fazla sayıda anahtar kavrama yer verildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra toplam çalışmalarda birden fazla tekrar eden anahtar kavram sayısı 112, bir defa tekrar eden sayısı ise 131'dir. Tez türleri olarak bakıldığında da yüksek lisans tezlerinde birden fazla tekrar eden kavram sayısı 94 iken bir defa tekrar eden kavram sayısı 92'dir. Buna göre yüksek lisans tezlerinde birden fazla tekrar eden kavramlar ile bir defa tekrar eden kavramların yaklaşık yarı yarıya olduğu anlaşılmaktadır. Doktora tezleri açısından bakıldığında da birden fazla tekrar eden kavram sayısı 18 iken bir defa tekrar eden kavram sayısının 39 olduğu görülmektedir. Buna göre doktora tezlerinde yer alan toplam anahtar kavramları yaklaşık 1/3'ünün birden fazla tekrar eden kavramlar olduğu, yaklaşık 2/3'ünün ise bir defa tekrar eden kavramlar olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan araştırma kapsamındaki doktora ve yüksek lisans çalışmalarında en çok tekrar edilen anahtar kavramın "din eğitimi" kavramı olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek lisans çalışmalarında ise "din eğitimi" kavramından sonra en çok tekrar edilen kavram "aile" kavramıdır. Bu iki kavramı sırasıyla Din ve Eğitim Kavramları (8), Değerler Eğitimi (6), Çocuk ve Okul Öncesi Eğitim (5) kavramları izlemektedir. Genel olarak bakıldığında birden fazla tekrar eden anahtar kavramlar toplam anahtar kavramların yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Geri kalan yaklaşık 92 kavram ise birer defa tekrar etmektedir. Bu kavramlar da şunlardır:

"4-6 Yaş Dönemi Din Eğitimcileri, 4-6 Yaş Dönemi, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları, Aile Değerleri, Aile, Modelleri, Aile Uyumu, Alternatif Eğitim, Ana Mektebi, Anaokulu, Anne-Baba, Azerbaycan, Biçim ve İçerik, Cinsel Eğitim, Cinsel İstismar, Cinsel Kimlik, Cinsel Rol, Cinsel Taciz, Çizgi Film, Çocukun Din Eğitimi, Çocuk Eğitimi, Çocuk Yetiştirme, Çocukluk Dönemi Gelişimi, Değer Eğitimi, Dışlanma, Din Eğitimi Etkinlikleri, Dinî Değerler, Dinî Kavram, Dinî Kavramlar, Ebeveyn, Eğitim Programı, Eğitsel Oyun, Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi, Erken Çocukluk Dönemi, Erken Çocukluk Eğitimi, Eş Seçimi, Gelenek, Gelişim, Gelişim Özellikleri, Görsel Sanat Etkinliği, Güncelleme, Hak, Hırsızlık, Hz. Muhammed'in Hayatı, İbadet, İletişim, İlkokul Dönemi, İlmihal, İtikat, Karşılaştırmalı Eğitim, Kavram, Kavram Öğrenme, Kavram Öğretimi, Kur'an'da Aile, Kur'an'da Değerler, Kur'an'da Eğitim, Mahremiyet Eğitimi, Materyal Geliştirme ve Değerlendirme, Merhamet, Merhamet Eğitimi, Modernizm, Montessori Din Eğitimi, Montessori Yöntemi, Müslüman, Müstehcenlik, Okul Öncesi Eğitim Yaklaşımları, Okul Öncesinde Değerler Eğitimi, Okul, Oyun, Oyuncak, Öğretim Programı, Örgün Eğitim, Pedagoji, Popüler Televizyon Dizileri, Roman, Sanayileşme, Sinema, Sivil Toplum, Sorumluluk, Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı, Sosyalizasyon, Sosyalleşme, Soyut Kavramlar, Şiddet, Veli Tutumu, Yöntem ve Teknik."

Doktora çalışmalarında ise en çok tekrar eden Din Eğitimi (6) kavramını, Dinî Gelişim (3), Çocuk Gelişimi (2), Ahlak Eğitimi (2), Öğretmen (2) ve Çocuk Edebiyatı kavramları izlemektedir. Geri kalan kavramlar ise birer defa tekrar etmektedir. Bu kavramlar da şunlardır:

Aile, Aile Eğitimi, Ailede Din Eğitimi, Allah İmajı, Bebeklik Dönemi, Belçika, Çocuk Kitapları, Çocuk Psikolojisi, Çocukların Din Eğitimi, Değerler Eğitimi, Dinî Gelişim Kuramları, Dinler, Arası Evlilik, Dinsel Rol, Drama, Dua, Ebeveynin Din Eğitimi, Eğitim, Evrensel Değerler, Gelişim, Gelişim Süreci, İlk Çocukluk, İlk Çocukluk Dönemi, Karma Evlilik, Katolik, Katolik Eğitim Kurumları, Kavram Gelişimi ve

Eğitimi, Kuzey Avrupa, Okul Öncesi Dönem, Okul, Okulda Din Eğitimi ve Öğretimi, Okul Öncesi Eğitim, Program, Sosyal Öğrenme, Tasavvur, Yardımlaşma, Yurt Dışında Yaşayan Türkler.

Bunlara ek olarak çalışmalarda birer defa tekrar eden bazı kavramların, ortak içerdikleri kelimelerle benzer veya yakın anlamlar da oluşturmaktadırlar. Bunlara da şu kavram gruplarını örnek vermek mümkündür:

Yüksek Lisans Çalışmalarında:

- Aile Değerleri, Aile Modelleri, Aile Uyumu,
- Cinsel Eğitim, Cinsel İstismar, Cinsel Kimlik, Cinsel Rol, Cinsel Taciz,
- Çocuğun Din Eğitimi, Çocuk Eğitimi, Çocuk Yetiştirme, Çocukluk Dönemi Gelişimi
- Dinî Değerler, Din Eğitimi Etkinlikleri, Dinî Kavramlar
- Erken Çocukluk Eğitimi, Erken Çocukluk Dönemi, Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi,
- Kur'an'da Aile, Kur'an'da Değerler, Kur'an'da Eğitim,
- Kavram, Kavram Öğrenme, Kavram Öğretimi, Kavram Gelişimi ve Eğitimi,
- 4-6 Yaş Dönemi, 4-6 Yaş Dönemi Din Eğitimcileri, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları,

Doktora Çalışmalarında:

- Aile, Aile Eğitimi, Ailede Din Eğitimi
- Okul, Okul Öncesi Dönem, Okul Öncesi Eğitim, Okulda Din Eğitimi Ve Öğretimi.
- Çocuk Kitapları, Çocuk Psikolojisi, Çocukların Din Eğitimi, İlk Çocukluk Dönemi, İlk Çocukluk,
- Dinî Gelişim Kuramları, Dinî İçerikli Çocuk Kitapları, Dinler Arası Evlilik, Dinsel Rol.

Tabloda dikkat çekici bir husus; Doktora çalışmalarında “Aile” ve “Ailede Din Eğitimi” kavramlarının “anahtar kavram” olarak çok düşük düzeyde zikredilmiş olmasıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çocukluk dönemi din eğitimi alanında yapılmış olan lisansüstü tezlerin içerik analizi tekniği ile çeşitli kategorilerde incelendiği çalışmada ulaşılan bulgular değerlendirildiğinde; yapılan çalışmaların ailede din ve değerler eğitimi; okul öncesi din ve değerler eğitimi; materyal, yöntem, teknik vb. şeklinde kategorize edilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Diğer yandan bu kategoriler altında toplanabilen çalışmaların çok çeşitli konu başlıkları altında yürütüldüğü de görülmektedir. Buna göre incelenen çalışmalarda alanda, farklı başlıklar altında çalışmaların yürütüldüğü ve alanda önemli ölçüde bilgi birikiminin oluştuğunu söylemek mümkündür.

Konu alanı kategorisinde en fazla çalışılan konu başlıkları olarak aile ve ailede din eğitimi kategorisinin öne çıkması, bireyin yetişmesi ve hayatında ailenin önemi ile doğru orantılı olarak görülebilir. Zira bireyin biyolojik, psikolojik, ekonomik gereksinimlerinin karşılanmasında, tutum ve davranışlarının şekillenmesinde, kimlik ve kişiliğinin oluşmasında aile hayati bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra aile, çocuğun dinî gelişiminde de son derece önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü çocukluk dönemi, gelişim açısından insan hayatının en önemli aşamasıdır. Dinamik süreç olan bu zaman diliminde, gençlik ve yetişkinlik döneminin dinî inanç, tutum ve davranışlarının temeli atılmaktadır. Nitekim Peygamberimizin; “Her çocuk fitrat üzerine doğar daha sonra anne ve babası onu kendi dinine döndürür” buyurmaktadır. Bu nedenle ailenin çocuğa karşı en önemli görevlerinden biri de çocukta fitraten var olan dinî duygunun ortaya çıkarılması ve sağlıklı bir şekilde geliştirilmesine öncülük etmektir. İncelenen lisansüstü tezlerde

de farklı başlıklar altında “aile ve ailede din eğitimi” kategorisinde yapılan çalışmaların diğer kategorilere göre daha yüksek sayıda olmasının, ailenin birey için taşıdığı önem ile açıklanabileceğini söylemek mümkündür.

Lisansüstü çalışmalara ilişkin dikkat çekici sonuçlardan birisi 2016-2020 yılları arasında yapılan çalışmaların 2001-2015 Arası 15 yıllık dönemde yapılan çalışmalara göre çok yüksek denilebilecek oranda artış göstermiş olmasıdır. Bu artışın özellikle 2017’den sonra daha belirgin olduğu görülmektedir. Çalışmalarda görülen bu ivmede aile ve çocuk eğitimi ve din eğitimi konularına gösterilen ilgi ve alanın son son yıllarda daha fazla yoğunluk kazanması olduğu kadar, ilahiyat fakültesi sayısındaki artışın da etkisinin olabileceği söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki tezlerde da kullanılan yöntemler açısından bakıldığında büyük çoğunlukla (%70) nitel yöntemin tercih edildiği görülmektedir. Bu durumu; araştırmamıza konu tezlerin ve çalışma konumuzun genel anlamda sosyal alan olması, nitel araştırma yönteminin de sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alması karakteristiği nedeniyle nitel araştırmaların daha fazla tercih edildiği şeklinde açıklamak mümkündür. Burada dikkat çeken bir başka husus ise “karma yöntemin” hiç kullanılmamış olmasıdır. Gerçi nicel bir çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunun yanı sıra görüşme formu ile de veri toplandığına dair bilgi yer almaktadır. Ancak görüşme formu ile toplanan veriler, nicel yöntemle elde edilen verileri açıklamak amaçlı kullanıldığından çalışmada karma yöntem kullanıldığından söz edilmemektedir.

Araştırma kapsamındaki çalışmalarda kullanılan veri toplama tekniklerine bakıldığında ise “literatür tarama” tekniğinin ilk sırada yer alması dikkat çekmektedir. Çünkü araştırma kapsamındaki çalışmalarda kullanılan bilimsel yöntemler arasında nicel çalışmaların ve nitel yöntemle yapılmış alan araştırmalarının bir hayli ağırlıklı olmasına rağmen veri toplama teknikleri arasında ilk sırayı literatür tarama yönteminin alması irdelenmelidir.

Lisansüstü çalışmalara kuramsal veya saha çalışması olması açısından bakıldığında bu oranın yaklaşık yarı yarıya olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan özellikle doktora türündeki çalışmaların büyük kısmını oluşturan saha çalışmalarının da büyük çoğunluğunun 2017 sonrasında yapıldığı görülmektedir. Saha çalışmalarındaki bu artışın, alanda yapılan kuramsal çalışmalarla oluşturulan bilgi birikiminin, saha çalışmaları ile test edilmesi olarak yorumlanması mümkündür. Ancak diğer yandan yapılan çalışmalar arasında dinî gelişim süreci ve din eğitimi gibi konularda yapılmış kuramsal çalışmalarla ulaşılan bulgu ve sonuçların saha araştırmalarıyla test edilip, güncellenmesinin alan bilgi stoğuna önemli katkı sağlayacağı söylenebilir.

Araştırma kapsamındaki çalışmaların “araştırma alanlarının yurt içi veya yurt dışından seçilmiş olmaları” açısından oluşan dağılımda, yurt dışından çalışma alanının seçilme oranının doktora tezlerinde yüksek lisans tezlerine nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma alanı yurtdışından seçilen üç adet araştırmadan iki tanesinin alanı Müslüman çevre olarak belirlenmiştir. Yurtdışında karma evliliklerden doğan çocukların din eğitimini konu alan üçüncü araştırmada ise Müslüman olmayan ebeveynler de araştırmaya dahil edilerek, çocukların din eğitiminde Müslüman olmayan ebeveynlerin etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Örnekleri az da olsa bu çalışmaların alan bilgi birikimine katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Acuner, Hacı Yusuf - Türkan, Musa, "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Konu Yönelimleri" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, c. 9, sy. 43, ss.1334-1343.
- Akaydın, Şenol - Çeçen, Mehmet Akif, "A Content Analysis on Articles Related to Reading Skills", *Education and Science*, 2015, c. 40, sy. 178, ss. 183-198.
- Akyürek, Süleyman, *Din Öğretimi: Model, Strateji, Yöntem, Teknikler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009.
- Altaş, Nurullah, *Din Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Altaş, Nurullah - Arıcı, İsmail, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, 48-79.
- Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem A Yayıncılık, 5. Baskı, Ankara, 2005.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Çanakçı, Ahmet Ali, "Türkiye'de Yapılan Din Eğitimi Başlıklı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine Bir Analiz (1986-2019)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2020, sy. 79 ss.277-306.
- Çinemre, Semra, *Almanya'da İslam Din Dersleri ve Almanca Din Dersi Kitaplarının İçerik Analizi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE., Samsun, 2017.
- Coştu, Kamil, *1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitime Yönelik Yayınlanmış Eserlerin Değerlendirilmesi*, Gece Akademi Yay., Ankara, 2019.
- Drisko, James W. - Maschi, Tina, *Content Analysis, Pocket Guides to Social Work Research Methods*, Oxford University Press, New York, 2016.
- Ercan, Aslı, *Yönetişim ve Söylem Bağlamında Bir İçerik Analizi Çalışması: Siyasi Parti Örneği*, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, SBE., İzmir 2019.
- Gottschalk, Louis A, *Content Analysis of Verbal Behavior*, Routledge Press, London-New York, 2013.
- Güneş, Adem, "Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri Tarafından Yayınlanan Dergilerde Yer Alan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Analiz", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 2018, c. 22, sy.3, ss.1537-1561.
- , "Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri Dergileri Dışında Yayınlanan Dergilerde Yer Alan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Analiz", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2018, c.18, sy. 3, ss. 175-200.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.
- Kayadibi, Fahri - Başkurt, İrfan - Furat, Ayşe Zişan, *Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Literatürü (1923-2007)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Kaymakcan, Recep - Ünsal, Bilal, "İlahiyat Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Din Eğitimi Konulu Makaleler Üzerine Bir Değerlendirme", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2004, c. 2, sy. 6, ss. 51-76.
- Kızılabdullah, Yıldız, "İlahiyat Fakültelerinin Kuruluşundan Bugüne Din Eğitimi Bilimi Alanında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c.2, sy. 1, ss. 305-314.
- Korkmaz, Mehmet, "Kur'an Kurslarını Konu Edinen Tezler Üzerine Bir İnceleme", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2010, c.8, sy. 19, ss. 151-716.
- Komisyon, *Kasım 1981 - Kasım 1988 Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler*, YÖK Yay., Ankara, 1988.
- Köylü, Mustafa, "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, c.45, sy. 2, ss. 37-54.
- Krippendorff, Klaus, *Content Analysis an Introduction to Its Methodology*, 2nd Edition, Sage Publications, California, 2004.
- McMillan, Sally J, "The Challenge of Applying Content Analysis to the World Wide Web", *The Content Analysis Reader*, ed. Klaus Krippendorff - Mary Angela Bock, Sage Publications, California, 2009, ss. 60-68.
- Myers, A. J. William, "The Content of Religious Education", *The Journal of Religion*, 1925, c. 5, sy.3, ss. 277-287.
- Nazıroğlu, Bayram Ali, "Din Eğitiminde Temel Kavramlar ve Bilimselleşme", *Din Eğitimi*, ed. İbrahim Turan - Bayram Ali Nazıroğlu, Bilay Yayınları, Ankara, 2020, ss. 15-33.
- Oruç, Cemil, "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, Nobel Akademik Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara, 2021.
- Öcal, Mustafa, "Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. 6, sy. 12, ss. 399-430.
- Özkar, Betül Özyayın, "Ulakim'de Dizinlenen Eğitim Bilimleri Dergilerinde 2017 Yılında Yayımlanan Makalelerin Çözümlemesi", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 2019, c. 52, sy. 2, ss.469-494.
- Pali, Çağla Demir, *İşletmelerde Kontrol Edilebilen Riskler ile Risk Açıklamaları Üzerine Bir İçerik Analizi ve Öneri*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE., İstanbul 2018.
- Sevinç, Ahmet Serdar, "İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezlerine İlişkin Sistematik Bir Analiz (İçerik Analizi)", *Turkish Business Journal*, 2021, c. 2, sy. 4, ss. 27-43.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yay., 2. Baskı, Ankara, 2002.
- , "Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2009, c. 2, sy. 1, ss. 293-303.
- Türkan, Musa, *Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İçerik ve Yöntem Açısından İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi SBE., Rize 2015.
- Usta, Mustafa, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Üniversitelerinde Din Eğitimi ve İlahiyat Sahasında Yapılan Lisansüstü Tezler ve Bunların Eğitim Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1984.
- Weber, Robert Philip, *Basic Content Analysis*, Sage Publications, 2nd Edition, California, 1990.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, Ankara, 2021.
- Yorulmaz, Bilal, "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 2016, c. 12, sy. 46, ss. 41-62.